

УДК 378.881.146.8

ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Мовчан Л. Г.

У статті розглядаються компоненти професійної іншомовної компетентності та основні аспекти її оцінювання в немовних вищих навчальних закладах. Автор простежує розвиток поняття "комунікативна компетентність", сучасні системи її оцінювання. Проаналізовано проблеми формування та оцінювання мовленнєвих умінь і навичок студентів, запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: професійна іншомовна комунікативна компетентність, оцінювання, професійна термінологія, ВНЗ.

В статье рассматриваются компоненты профессиональной коммуникативной компетентности и основные аспекты ее оценивания в неязыковых вузах. Автор прослеживает развитие понятия "коммуникативная компетентность", современные системы ее оценивания. Проанализированы проблемы формирования и оценивания речевых умений и навыков студентов, предложены пути их решения.

Ключевые слова: профессиональная иноязычная коммуникативная компетентность, оценивание, профессиональная терминология, ВУЗ.

The article considers the components of vocationally-oriented foreign language proficiency and the main aspects of its assessment at non-linguistic departments. The author surveys the development of the concept "communicative competence" and present-day systems of its evaluation. The core problems of foreign language proficiency assessment at universities are highlighted. These problems are caused by the lack of developed linguistic, grammar, socio-cultural and strategic competencies. It is explained by insufficient foreign language teaching and learning at secondary school, incoherent foreign language teaching at professional degree of secondary schools and at universities. The author also mentions the lack of proper link between the secondary and higher education, and the need to establish coherent interdisciplinary ties. The experience of content and language integrated teaching is regarded as an effective way of broadening the specific vocabulary and developing communicative competence in a foreign language quicker. The article also stresses the main aspects of language teaching which need more attention and reconsideration. The problems of developing and evaluating students' language skills are analyzed and the ways to resolve them are suggested. One of them is the prior development of specific linguistic competence.

Key words: vocationally-oriented foreign language proficiency, assessment, professional terminology, higher educational establishments.

Останнім часом велика увага приділяється компетентнісному підходу до навчання іноземних мов (ІМ), що передбачає формування умінь і навичок спілкування у різних суспільних контекстах, досягнення комунікативних цілей у різноманітних функціональних і соціокультурних ситуаціях. Оволодіння ІМ стало складовою професійної компетентності сучасного фахівця. На це спрямовують численні документи Ради Європи та Європейського Союзу, які усіляко сприяють освіті без кордонів, взаємному визнанню країнами дипломів інших країн Європи, мобільності робочих кадрів, освіті протягом життя.

Водночас попри численні заходи із сприяння вивчення іноземних мов, велику кількість навчальних ресурсів, науково-методичних праць щодо різних методів та підходів до навчання, оцінювання видів мовленнєвої діяльності на різних етапах оволодіння мовою відіграє ключову роль.

Актуальність дослідження. В умовах реформи вищої освіти в Україні все більшого значення набуває вивчення, критичний аналіз і адаптоване застосування європейських систем стандартизації та оцінювання рівня сформованості іншомовної

комунікативної компетентності. Наразі Радою Європи розроблено та успішно впроваджуються країнами-учасниками два основні документи ЄС, які містять загальні критерії та необхідні вихідні дані щодо організації, спрямування, оптимізації й оцінювання процесу навчання ІМ, а саме: "Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: навчання, викладання, оцінювання" (The Common European Framework of Reference for Languages: learning, teaching and assessment (надалі – ЗЄР)) і "Європейське Мовне Портфоліо" (The European Language Portfolio (надалі – ЄМП)), якими також керуються під час навчання й оцінювання рівня сформованості іншомовної комунікативної компетентності у ВНЗ України. Однак навчання ІМ на немовних факультетах ВНЗ передбачає також набуття іншомовної комунікативної компетентності у професійному полі, що є об'єктом підсумкового контролю. Відтак постають питання не лише якості навчання та володіння мовою, але й оцінювання.

Аналіз останніх досліджень. Учені різних країн та часів по-різному підходили до ролі оцінювання рівня оволодіння ІМ. Американські спеціалісти Дж. Арендт, Д. Ланге та Р. Уейкфілд проаналізували стан навчання ІМ і оволодіння ними у вищій освіті та запропонували шляхи підвищення вимог до усіх видів мовленнєвої діяльності. Х. Бірнес розробив рекомендації до оцінювання рівня володіння ІМ у системі ACTFL. Шведські вчені Дж. Ніксон, М. Фальк та американські вчені Д. Брінтон, М. Сноу різнобічно опрацювали шляхи запровадження, здійснення та оцінювання інтегрованого навчання ІМ та немовних спеціальних предметів у вищій школі. Їхні дослідження засвідчують, що, попри існування великої кількості міжнародних тестів, вони не дають достатньої картини про справжній рівень володіння професійною іншомовною комунікативною компетентністю (ПІКК) студента.

Мета дослідження полягає у вивченні терміна професійної іншомовної комунікативної компетентності, аналізі основних аспектів оцінювання усіх її компонентів.

Виклад основного матеріалу. У традиційній структурній лінгвістиці завжди наголошувалося на важливості вивчення лінгвістичних структур та компонентів, тобто фонетики, морфології, синтаксису та лексики. Компетенція розглядалася як уміння використовувати правильні форми часів дієслова, стану тощо. Соціолінгвістика зосереджувалася на умінні використовувати мову для спілкування і взаємодії у соціальних контекстах. Н. Хомський вперше провів розмежування між компетенцією та умінням застосовувати. На його думку, лінгвістична компетенція зосереджується на внутрішніх, розумових та когнітивних аспектах вивчення мови. Н. Хомський стверджував, що усі ті, хто вивчає ІМ, мають природний мовний механізм, який уможлиблює сприйняття граматики та набуття граматичних навичок в рідній мові без особливого втручання дорослих або вчителів [4, с. 54]. На думку його прихильників, компетентність стосується здебільшого "ідеалізованого граматичного знання" і стосується інтуїції носіїв мови щодо мовних структур рідної мови. З огляду на це застосування мови відокремлюється від вродженого знання, а тому може мати велику кількість помилок [11, с. 11].

Протягом тривалого часу в українській концепції навчання ІМ вживався термін "комунікативна компетенція", що означав здатність індивіда сприймати, висловлювати, інтерпретувати смисл у процесі спілкування ІМ [2, с. 121]. В останніх наукових дослідженнях простежується тенденція до вживання поняття "комунікативна компетентність" як здатність успішно розв'язувати завдання взаємодії та взаєморозуміння із носіями мови, яка вивчається, відповідно до норм і культурних традицій в умовах прямого й опосередкованого спілкування [3]. У ЗЄР диференціюють такі види комунікативної компетентності, як лексична, граматична, семантична, фонологічна, орфографічна, орфоепічна, соціолінгвістична, дискурсивна, прагматична та функціональна [1, с. 13]. Професійна ІКК, на нашу думку, передбачає розширення лексичної компетентності професійною термінологією, що, в свою чергу, розширює поле дискурсивної та функціональної компетентності. Відомо, що одні й ті ж терміни мають інше значення або вживаються по-різному в різних професійних сферах. Наприклад, слово "loop" – 'петля' в медицині означає 'нервовий вузол', в авіації – 'маневр літака', в техніці – 'аркан, хомут, замкнута система'. Схематично це має такий вигляд (див рис. 1).

Отже, лексема 'петля' має різну семантику залежно від сфери використання. Відтак студент повинен знати основне, центральне значення слова Loop 'петля' та його суто спеціальне значення у сфері його майбутньої професійної діяльності. Тож,

як слушно зауважував М. Халлідей, "вивчення мови є вивченням значень" (цитата з Saville-Troike) [12, с. 53].

Рис. 1. Семантичне поле слова "Loop" 'петля'

С. Савіньон вийшла за межі вивчення семантики, запропонувавши термін "компетенція" як очікуване реальне уміння, а застосування – як очевидну здатність користуватися. Тобто компетенція передбачає "знати", а застосування передбачає "робити". С. Савіньон зауважила, що "лише застосування можна спостерігати, і саме через нього можна розвивати, підтримувати та оцінювати компетенції" [11, с. 8]. Вона також виділила основні характеристики комунікативної компетенції:

1. Динамічний контекстно-специфічний процес, що залежить від комунікації значення між людьми.
2. Застосовані символічні системи: письмове та усне мовлення в різноманітних ситуаціях.
3. Рівень розвиненості іншомовної комунікативної компетентності залежить від ефективності взаємодії співрозмовників.
4. Успіх залежить від попередніх знань та як добре студент може адаптуватися до контексту, жанру, мети та інших учасників [11, с. 8–9].

Отже, успіх оволодіння мовою залежить від раніше отриманих знань, уміння правильно та ефективно застосовувати рідну мову, здібностей до вивчення мов, бажання взаємодії засобами ІМ як мотиваційний чинник. Савілле-Тройке наголошує, що вивчення лексики та розвиток лексичних умінь і навичок студента є важливим компонентом розвитку ПІКК. Вона також підкреслює, що попереднє вивчення найуживаніших функціональних слів та професійної лексики є необхідними компонентами академічного успіху [12, с. 135–138]. У нашій практиці ми найбільше зустрічаємося з недостатнім словниковим запасом студентів-першокурсників і, як наслідок, відсутності у них компенсаторної стратегії замінити якесь слово іншим. Відтак навчання професійного спілкування ускладнюється додатковим вивченням функціональних слів, що займає багато часу. На думку М. Хокансона, найкраще оволодівати ІМ у такій послідовності:

- 1) слова;
- 2) лексичні категорії;
- 3) узгодження між фразами;
- 4) порядок слів та узгодження між фразами (підметом і присудком);
- 5) узгодження між частинами речення [8, с. 154–159].

Відтак викладач повинен побудувати базу для введення професійної лексики якомога коротшим шляхом. За нашими спостереженнями, студенти найкраще оволодівають ІМ, коли мова викладання є винятково іноземна, але введення нових лексичних одиниць здійснюється з прямим перекладом рідною мовою для точності розуміння специфічної професійної термінології, а також за браком часу.

Позитивні результати дає також навчання спеціальних предметів у ВНЗ засобами ІМ (імерсійне навчання), що практикується у більшості закордонних університетів. Під час імерсійного навчання студенти мають змогу побачити і почути, як у яких контекстах застосовується той чи інший термін. Це дає змогу розвинути їх дискурсивну компетентність [9, с. 24].

Оцінювання застосування ІМ студентами є складним і відповідальним процесом. Спеціалісти Американської Ради навчання іноземних мов (ACTFL) запропонували дескриптори кожного рівня володіння ІКК, які охоплюють такі площини:

Розуміння: Зрозумілість повідомлень студента?

Розуміння: Наскільки добре студент розуміє повідомлення?

Контроль мови: Наскільки точна є мова студента?

Використання лексики: Наскільки широкий та застосований є словниковий запас студента?

Комунікативні стратегії: Як студент підтримує спілкування?

Культурна обізнаність: Як відображається соціокультурне знання у використанні мови? [5].

Це відповідає основним положенням комунікативного підходу, який зосереджується на тому, наскільки правильно студент може спілкуватися з огляду на розуміння, ясність, чіткість, контекст, структуру і точність, складність і варіативність мови. Це включає здатність використовувати різноманітні стратегії для того, щоб висловити думки. За нашим спостереженнями, студенти найбільше мають такі труднощі в ІМ:

- правильне вживання граматики: порядок слів, узгодження числа та особи, як, наприклад -s – he works;
- вимова, інтонація та вибір правильних лексичних одиниць, що впливає на розуміння повідомлень;
- їх мовлення є гіршим, ніж розуміння, тобо рецептивні уміння і навички є краще розвиненими, ніж продуктивні;
- часто мають труднощі з розумінням плавного швидкого розмовного мовлення, не розрізняють окремі слова в потоці звуків, не знають значень слів;
- не мають належної підготовки за нижчими рівнями, щоб успішно надбудувати професійну лексику та продукувати професійно орієнтоване мовлення.

Пояснимо це на прикладі розуміння прочитаного.

According to Markus Stadlmann of Lloyds, a British bank, there are some 355 corporate-bond issues with negative yields at the moment (with many trusted companies represented several times over via different issues). The table shows the ten companies with the most debt with a maturity of more than three years trading at negative yields in European markets. Most are consumer-goods companies or utilities – the type of companies that would be expected to survive an economic downturn without going bust.

На цьому прикладі ми зробили спостереження, що студенти мали значні труднощі з розумінням тексту через такі слова, як 'yields', 'via', 'maturity', 'downturn', що мають невелику частоту вживаності, за даними The British National Corpus [6]. Як слушно зазначає А. О'Кеффе, найуживаніші англійські слова налічують 2 000, що складає 80 % усіх слів розмовної лексики [10]. Тож очевидно, що підготовка до тестів повинна сприяти вивченню цих слів у першу чергу. Вживаний герундій у словосполученні 'without going bust' також є перешкодою до розуміння, оскільки прийменник 'without' найбільше вживається для позначення 'без'. Це означає, що для того щоб зрозуміти текст, студент повинен мати достатній словниковий запас і розвинену граматичну компетентність.

Отже, формування і розвиток ПІКК потребує певного фундаменту, який уможливує досягнення ПІКК за рівнем B2 як необхідну умову для вступу до магістратури. Водночас ми не заперечували б той факт, що розвиток компетентностей, що входять до складу ІКК, може відбуватися і в процесі формування ПІКК, однак це займе більше часу. Під час аналізу власних результатів оцінювання ПІКК студентів ми дійшли висновку, що успішне засвоєння професійної лексики сприяє кращому розумінню текстів, оскільки кожен професійний термін є сам по собі функціональним і означає певне явище або процес, яке студенти засвоїли під час вивчення спеціальних предметів, а тому знають, у якому контексті вони можуть вживатися.

Щодо оцінювання навичок аудіювання, то у ЗЄР і більшості міжнародних тестів для досягнення рівня B2 вимагається розуміння та інтерпретація розмовної англійської мови у різному темпі, варіанті, типові складності тощо [1]. Однак це завдання виявляється складним для тестування з англійської мови через асиміляцію багатьох звуків у певних комбінаціях. Студенти можуть не розпізнати навіть знайомі їм слова у безперервному потоці мови. Окрім того, тестування аудіювання також передбачає досить високий рівень розвиненості граматичної та лексичної компетентності,

оскільки знання слів і граматики допомагає значною мірою здогадуванню про зміст прослуханого. Краще сприймаються уже засвоєні структури, а тому деякі навіть непочуті або незнайомі слова не перешкоджають розумінню всього тексту.

Говоріння і письмо є продуктивними видами спілкування, а тому підготовка до їх оцінювання повинна включати інтенсивне читання, аудіювання, комунікативні, граматичні та лексичні вправи. Узагальнивши численні тести, можна стверджувати, що усі вони зводяться до того, що студенти повинні уміти висловлюватися в усній мові та на письмі зрозуміло, адаптувати мову до різних комунікативних цілей, співрозмовників, контекстів та враховувати умови життя, соціальні та культурні явища у різних англомовних країнах. Більш того, оцінювання цих видів мовлення повинно проводитися з урахуванням зрозумілості, чіткості, структурної послідовності викладу, граматичної точності, лінгвістичної складності та варіативності. Наприклад, для вступу до ВНЗ Швеції учні повинні уміти використовувати різноманітні стратегії для викладу власних думок. Помилки оцінюються, наскільки вони перешкоджають розумінню сказаного, але, як вже зазначалося раніше, увага звертається на дотримання студентом узгодження числа і особи, артиклів, множини та однини іменників, інфінітивів з модальними дієсловами [7, с. 22].

Висновки. Узагальнюючи вищесказане, доходимо до висновку, що оцінювання ПІКК студентів є складним і не завжди успішним процесом, який би точно відображав рівень сформованості комунікативних умінь і навичок студента. Передусім, оцінюванню ПІКК повинен передувати період ґрунтовної підготовки, спрямований на формування і розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності: читання, аудіювання, говоріння і письма. Розвиток ПІКК має відбуватися комплексно, під час інтегрованого вивчення спеціальних предметів або окремих тем засобами іноземної мови, або після засвоєння студентами термінів, що позначають певні явища і процеси у професійному полі. ІКК як важлива складова професійної компетентності повинна оцінюватися з огляду на здатність студента реалізувати комунікативні цілі у професійних та особистісних ситуаціях, незалежно виконувати свої професійні завдання та обов'язки, всебічно розвиватися як особистість засобами ІМ.

Перспективним напрямом наукових досліджень може стати зміст професійно орієнтованого навчання ІМ для міжкультурної професійної діяльності, розробка матеріалів, які б забезпечували ефективне навчання та тестування рівня володіння професійною іншомовною комунікативною компетентністю.

Література

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К. : Ленвіт, 2003. – 261 с.
2. Мовчан Л. Г. The Swedish experience of developing students' oral proficiency in vocationally oriented English / Л. Г. Мовчан // Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПНУ. Серія "Професійна педагогіка" : зб. наук. праць. – К. : Інст-т проф.-тех. освіти НАПН України, 2015. – Вип. 10. – С. 120–126.
3. Савченко О. Я. Уміння вчитися як ключова компетентність неперервної освіти: доповідь [Електронний ресурс] / О. Я. Савченко. – 2010. – Режим доступу: http://dosvid-loippo.at.ua/load/pislijadiplomna_osvita/savchenko_o_ia_quot_um.-Nazva_z_ekrana.
4. Хомский Н. Язык и мышление / Н. Хомский. – М. : Рус. яз., 1972. – 123 с.
5. ACTFL provisional proficiency guidelines. – Hastings-on-Hudson, NY: American Council on the Teaching of Foreign Languages, 2008. – 61 p.
6. British National Corpus [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sara.natcorp.ox.ac.uk/>. – Назва з екрана.
7. Gabrielson E. Getting your message across: evaluating cross-linguistic influence on communicative competence in written learner English / E. Gabrielson. – Uppsala : Uppsala University, 2011. – 63 p.
8. Håkansson G. Utveckling och Variation i Svenska som Andraspråk enligt Processbarhetsteorin / G. Hakanson // K. Hyltenstam & I. Lindberg I (eds.) Svenska som Andraspråk / G. Håkansson. – Lund : Studentlitteratur, 2004. – 234 s.
9. Nixon J. SPRINT (Sprak- och innehållsintegrerad inlärning och undervisning): Content and Language Integrated Learning and Teaching in Sweden / J. Nixon // A report for the National Agency of Education. – Stockholm : Skolverket, 1999. – 58 p.

10. O'Keeffe A. From Corpus to Classroom: Language Use and Language Teaching / A. O'Keeffe, M. McCarthy and R. Carter. – Cambridge University Press, 2007. – 145 p.
11. Savignon S. J. Communicative Competence: Theory and Classroom Practice. Texts and Contexts in Second Language Learning. Reading / S. J. Savignon. – Massachusetts : Addison-Wesley Publishing Company, 1983.
12. Saville-Troike M. Introducing Second language Acquisition / M. Saville-Troike. – Cambridge : Cambridge University Press, 2006. – 121 p.